

táról a Kass termeiben, 1928. június 3—15-ig] előszót írt *Bevezető sorok* címmel. Az elfelejtett Juhász-írást teljes egészében közöljük:

„Ha késik is a tavasz, azért nem marad el soha. Színei, formái előbb-utóbb kibomlanak és hirdetik az élet diadalát, a szépség ünnepét. A szegedi ver sacrum is sokáig váratott magára, de íme, az idén mégis csak megalakult az Alföldi Művészek Egyesülete, amely Szeged és a vidék java erőit gyűjtötte össze és most kibontja első tárlatának lobogóját, hogy a Tisza partján hirdesse a művészet eleven valóságát, megtörje a közöny jegét és fölvirágozza a homokot. Mert az élet nem csupán robot és vergődés, mert a szépség nélkül az igazság levegőjéből is hiányzik az élet ózona.

Ez a tárlat hosszú idők óta a lehetőség szerint első gazdag és teljes jelentkezése a termékenység végtelen lehetőségeit ringató magyar alföld művészetének a vidéken, az első seregszemle, amely hitet akar tenni a haladás mellett és reményt akar nyújtani a jövőre. Bízó és bátor indulás ez, a gárda nem adja meg magát, hódítani készül, a közönséget keresi és úgy érzi, hogy megmozdulása nem lesz többé a pusztába kiáltó szó. Azt kívánja, hogy a szépség is kenyere és bora legyen mindenkinek.

Azt kívánja, hogy a művész eljusson a néphez és a nép eltaláljon a művészethez. Nagybánya, Szolnok és Kecskemét után Szegednek is meg kell teremtenie a maga Barbizonját és ez az első tárlat ennek a vágynak és akaratnak jegyében fogantatott. Abból a földből, amelyben Károlyi Lajos álmodik az örök szépségről, a művészet megszerű tavaszának kell teremnie!

JUHÁSZ GYULA”

Az AME művészei második közös bemutatkozását 1928. december 8. és 26. között rendezték meg. Juhász e kiállítás katalógusába is írt. Itt jelent meg az Alföldi művészet című verse.

LACZÓ KATALIN

Juhász Gyula összes művei, IV.

ELBESZÉLÉSEK, SZÍNPADI JÁTÉKOK, AFORIZMÁK

Juhász életművében a szépprózának és a drámának nincs akkora súlya, mint a lírának és a publicisztikának. Ennek egyrészt Juhász tehetségének természetében rejlett az oka, másrészt pedig abban a mindennapi robotban, melyet a költőnek előbb tanárként, majd pedig újságíróként ereje és egészsége fogytáig vállalnia kellett. Maga Juhász is úgy említi, hogy első novelláját, pontosabban azt az írást, melyet első novellájának tartott, nem belső ösztönzésből, hanem külső kényszerből írta a „gyakori és rettenetes koplalás” idején, mégpedig azért, mert a Budapesti Napló csak novelláért fizethetett tiszteletdíjat. Életének ritkán voltak olyan időszakai, mint az 1925 júniusában Makón töltött két hét, mikor Espersit János vendégszeretetét élvezve „egészen elvonulva és belefeledkezve” kötetnyi vers mellett megírta az *Orbán lelke* című kisregényét is.

Szépprózai művei közül kisregényei, az Orbán lelke és *A tékozló fiú* elérik a magyar próza javának színvonalát. Elbeszéléseinek többsége a lapok tárcarovata számára gyors kézzel megalkotott helyzetrajz, mégpedig az irodalomnak és művészetnek Juhász által a melankólia rokon áldozataiként számon tartott nagy betegjeiről, illetve Juhász jellemének, sorsának valamely lényeges mozzanatával, többnyire szintén a melankóliával, az öngyilkosságra való hajlammal fölruházott költött alakokról, önéletrajzi emlék hangulatos megörökítése vagy épp Juhász belső vívódásait kifejező dialógus történelmi nevezetességgű szereplőkkel. Ezek az írások a mai olvasó

számára csupán azért érdekesek, mert megvilágítják a költői életmű több fontos motívumának eredetét.

Juhász prózát félig-meddig kényszerűségből kezdett írni. A drámaírói pályára azonban — mint a *Calipso* címmel fennmaradt zsenigéje tanúsítja — már gyermekkorában tudatosan készült. Huszonkét éves korában, 1905-ben a *Novíciusok* című drámája révén a századelő modern magyar színházi csoportosulásának, a Tháliának a szerzője lett, ám még mielőtt e bemutatóra sor került volna, „lelkiismereti furdalásoktól gyötörve” megsemmisítette művének kéziratát. 1907-ben az *Arany János Szigetén*, 1908-ban a *Paolo és Francesca*, valamint a *Kényszerzubbony* címmel írt egyfelvonásost, és kopogtatott be velük a színgazdagokhoz. Bemutató azonban csak az 1908-ban írott *Atalanta* című énekes játékból, majd az 1909-ben keletkezett *Szép csöndesen* című „szögedi idillből” lett. A *Szép csöndesen* című egyfelvonásosban a népszínmű fogásaival, szemléletével való szembefordulás, a lélekábrázolásra való törekvés, az elveszett művek között számon tartott *Novíciusok*ban az izgalmas témaválasztás tanúsága szerint Juhász tisztában volt azzal, hogy a kortárs magyar drámának milyen irányban haladva lehet megújulnia. A többi mű, elsősorban a *Kényszerzubbony* és mindenekelőtt az *Atalanta* viszont sajnos azt illusztrálja, mégpedig a korabeli színműíró mesteremberek műveinek színvonalán, mi az, amin a kortárs magyar színházi életben mindenképp túl kellett jutni. Persze Juhász olyan korszakban, olyan színházi viszonyok között alkalmazkodott a meglevő izléshez, amikor Bródynek például minden drámája harmadik felvonását meg kellett lágyítania a publikum kedvéért, s amikor Móricz Zsigmond darabjait sorra visszautasították a színgazdagok.

Juhász 1911-ben Nagyváradról a „végekre” került, s ezzel jó időre megszakadt a színházi élettel való közvetlen kapcsolata. A 20-as évek közepére Juhász világnézeti, művészi fejlődésének következtében gyökeresen megváltozott a helyzet. Juhásznak a színházzal, a drámairodalommal szemben támasztott magas követelményei, valamint drámaírói képességei közötti szakadék fokozatosan áthidalhatatlanná nőtt. *Petőfi elmegy* és *Mohács* címmel jelenetet írt ugyan a két témával kapcsolatos évfordulóra, *Don Quihote halála* címmel pedig verses egyfelvonásost, sőt 1922-ben daljátékszöveget is papírra vetett *Egy óra sarc* címmel, a Martinovicseről tervezett drámáját azonban nem tudta megalkotni. A 20-as évek második felében a korabeli szórakoztató zenés színházról szóló ironikus aforizmáival tulajdonképp saját drámaírói munkásságáról is véleményt mondott.

Aforizmaínak gyűjteménye viszont ma is élvezetes, szórakoztató olvasmány. A legjobbak az alapos politikai és művészeti tájékozottság, a közéleti bátorság, a lényeglátás és a költői szintű nyelvi leleményesség összefonódásának kitűnő példái. Egy-egy valóságmozzanat vagy kép kapcsán Juhász legfontosabb politikai, irodalmi és művészeti nézetei, konkrét eseményekkel kapcsolatos elvi állásfoglalása tükröződik bennük. Összességükben szinte leltárszerű teljességgel látéleletet adnak egy korról és egy harcoló emberről.

A Juhász kritikai kiadás most megjelent kötetében a válogatást a prózai műveket tartalmazó részt illetően több ponton vitathatónak érzem. A *Tápai lagzi* című riportnak, a *Mihály arkangyal* című emlékezésnek s mindenekelőtt a *Zrinyi, a költő* című drámaelőszónak és a *Dialogus a könyvtárban* című dramatizált tőprengésnek az Elbeszélések cím alatti közlése akkor is megtévesztő, ha Péter László, a kötet gondozója a jegyzetekben pontos műfaji megjelölést ad ezekről az írásokról.

Magáról a jegyzetanyagról aligha mondhatok annál nagyobb dicséretet, hogy megemlítem: számomra ez a jegyzetanyag a „műfaji megkötöttségek” ellenére esetenként élvezetesebb és tanulságosabb olvasmány volt, mint Juhásznak az a műve, melyre vonatkozik. Alighanem az aforizmák utalásainak megvilágítása volt a legnagyobb tájékozottságot igénylő s ugyanakkor a legizgalmasabb filológusi munka. A jegyzetekben közzétett magyarázó tényanyagot a szakkritika bizonyára újabb adatokkal fogja bővíteni. Az alábbiakban magam is megpróbálkozom néhány rejtve maradt utalás feloldásával. „A Marseillaise azért a legjobb induló, mert ettől jönnek a legtöbben indulatba.” — A magyar szervezett munkásság a francia forradalom

híres indulóját még a 20-as években is mint saját harci dalát énekelte; „Korunk története: a kapitalizmus kényszeregyezsége a szocializmussal.” — 1924-től egész sor kapitalista állam elismerte a Szovjetuniót. További események 1925-ben: szovjet—német kereskedelmi egyezmény (október 12.), szovjet—török barátsági és semlegeségi egyezmény (december 17.); „Én nem mondom, hogy megértem az új fiatalokat, de meg akarom érteni őket. Az én ifjúságomban az öregek nem akartak megérteni bennünket. Haragszomrádot játszottak velünk. Talán még ma is játszanak.” — Az „új fiatalok” az emigrációból hazatért Kassák 1926 decemberében megindított új folyóiratának, a *Dokumentumnak* szürrealista költői: a fiatal Déry, Illyés, Németh Andor, valamint Gerő György, Pán Imre, Kristóf Károly. Színre lépésüket a kritika az értelmetlenség és az érthetlenség vádjának hangoztatásával fogadta. Juhász nemcsak a Dokumentumot ismerte, hanem tájékozott volt a folyóirat egzisztenciális nehézségeit illetően is. Erre utal az ugyancsak 1927-ben írott Kassák-paródiájának befejező soraival: „A Dokumentum egyenként kapható!” (A kritikai kiadás harmadik kötetének a paródiára vonatkozó jegyzetanyagában egyébként a Dokumentum hibásan — a korábbi Fundamentummal összetévesztve — mint „a magyar expresszionista költőknek Szegeden, a Koroknay-nyomdában előállított kiadványa, antológiája” szerepel); „Reinhardt Miksa cirkuszt csinál a színházból. Némely unalmas szerzők fogházat csinálnak belőle.” — Max Reinhardt a század első évtizedében a berlini Schumann-cirkuszban hozta létre tömegszínházát, ahol antik drámákat és középkori misztériumjátékokat adott elő; „Bartha Miklós egy vallomásában ezt mondja: Húsz éves koromban megvettem Börne munkáit. Ez a német megbabonázott. A szeretőm lett. Bartha Miklós, a legnagyobb magyar antiszemita publicista tehát a zsidó Börnétől tanult.” — Juhász az 1925-ben megalakult Bartha Miklós Társaság nézeteivel vitatkozik, melyeket ekkor, az 1920-as, 30-as évek fordulóján bekövetkezett balratolódás előtt Szabó Dezső faji mítosza határozott meg; „Szép ifjúságom, mikor büszke tornán / Ellenfelünk volt Rákosi Jenő, / Vad verseinket rendre kaszabolván / Küzdött vitézül és keményen ő. / ... / Ma is verekszem néha, ímmel, ámmal, / De méltó ellen oly ritkán akad, / Csahos ebekre mért vinnék hadat? / Inkább az éghez fordulok imámmal, / Hogy a nagy, végső diadal előtt / El ne bocsássa — Rákosi Jenőt!” — A „méltó ellen”, a támadó kedvű konzervatív kritika hiányát, Juhászt megelőzve, már Kassák felpanaszolta: „Milyen kár ma például, hogy nincsenek támadó kedvű, de tudással ellátott, és szempontjaikban fanatikusan hívő konzervatív kritikusaink.” (Kassák Lajos: A hiányzó kritika, Korunk 1927. 12. 837.)

CSAPLÁR FERENC